

УДК 353: 332.1: 355.21

DOI: 10.35432/tisb322024321909

Ірина Нагорна

*к.держ.упр, доцент, доцент кафедри
місцевого самоврядування та розвитку територій
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-3374-030X>
e-mail: nagorna_od@ukr.net*

СТІЙКИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

В статті досліджено питання забезпечення стійкого розвитку регіонів України у повоєнний період. В статті розглянуто: принципи стійкого розвитку регіонів та проблемні аспекти забезпечення стійкого розвитку регіонів у повоєнний період; визначено особливості регіонального розвитку в умовах відновлення України; обґрунтовано напрямки удосконалення інструментів стійкого регіонального розвитку в умовах відновлення України.

Ключові слова: стійкий розвиток, розвиток регіонів, повоєнний період, принципи стійкого розвитку, стратегії.

Iryna Nahorna

*PhD in Public Administration, Docent, Associate Professor of
the Department of Local Self-Government and Territorial Development
ESI of Public Service and Administration Odesa Polytechnic National University
<https://orcid.org/0000-0002-3374-030X>
e-mail: nagorna_od@ukr.net*

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN REGIONS IN THE POST-WAR PERIOD

The article examines the issue of ensuring the sustainable development of the regions of Ukraine in the post-war period. The article examines: principles of sustainable development of regions and problematic aspects of ensuring sustainable development of regions in the post-war period; the peculiarities of regional development in the conditions of recovery of Ukraine are determined; directions for improving the tools of sustainable regional development in the conditions of recovery of Ukraine are substantiated.

Keywords: sustainable development, regional development, post-war period, principles of sustainable development, strategies.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Досвід розвитку регіонів України протягом тривалого часу свідчить, що наявні суттєві регіональні соціально-економічні диспропорції перешкоджають проведенню єдиної державної економічної соціальної політики, не дають можливості використати переваги територіального поділу, спеціалізації та кооперування праці, збільшують загрозу виникнення регіональних криз, дезінтеграції національної економіки, не сприяють формуванню загальнодержавного ринку товарів і послуг, не дають можливості в повній мірі використовувати потенціал межрегіонального та прикордонного співробітництва, ускладнюють вирішення екологічних проблем та інше.

Дане питання гостро постало з початком повномасштабного вторгнення та введенням в дію правового режиму воєнного стану в Україні. Саме забезпечення стійкого розвитку регіонів України у повоєнний період потребує інноваційних підходів щодо

управління зазначеним процесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. В науковій літературі більше досліджено питання відновлення регіонів після завершення правового режиму воєнного стану, зокрема дане питання досліджували науковців Борщевський В., Василиця О., Матвеев С., Смець В., Лазор О., Юник І., Заболотний А. та інші. А що стосується питання стійкого розвитку регіонів України у повоєнний період, тодане питання потребує подальшого дослідження.

Багато сучасних дослідників присвятили свої праці особливостям та інструментам державної регіональної політики як методу управління розвитком регіонів. Зокрема в працях Бубенко П., Димченко О. досліджено ступінь впливу інноваційної активності та технологій на характер територіальної організації господарської діяльності. В працях Варналій З., Демиденко Л., Наконечної Ю., Медведкової Н. проаналізовано такі аспекти децентралізації, як вплив реструктуризації податкових надходжень між державним та місцевими бюджетами. Науковці Мокій А., Павліха Н., Науменко Н., Дацко О. досліджують аспекти інституційного забезпечення розвитку регіонів в умовах поширення процесів глобалізації. Куцай Н. проаналізував аспекти інноваційного розвитку регіонів та визначив, що поширення інновацій сприятиме формуванню високотехнологічних секторів регіональної економіки, закріпленню позицій окремих територіальних одиниць на глобальному ринку наукоємної продукції. Науковці Сторонянська І., Патицька Х., Гринчишин І., Чемерис В. досліджують аспекти диспропорцій розвитку регіонів і міст у контексті проведення реформи фінансової та адміністративної децентралізації. В працях Лещух І., Мельник М., Щеглюк С. та ін. досліджено європейський досвід фінансування регіональних стратегій смартспеціалізації як методу створення оптимального середовища для сталого розвитку територій. Також дослідженням даної проблематики займаються Головченко Н., Герасимчук З., Романюк С., Тарангул Л., Чумаченко М., Шевчук Л., Шульц С., Янків М. та інші.

Зарубіжні дослідники С. Денисон, Е. Гувер, А. Льюш, Т. Хегерstrand, А. Саксеніан, А. Скотт, Ф. Тедлінг та інші також приділили значну увагу питанням регіонального зростання, розвитку територій на засадах інноваційності та високотехнологічності, аспектів децентралізації в контексті забезпечення соціально-економічного росту регіонів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в дослідженні ключових принципів стійкого розвитку регіонів України у повоєнний період, також у пошуку шляхів подолання проблемних аспектів забезпечення стійкого розвитку регіонів у повоєнний період.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Національна рада з відновлення України від наслідків війни, як консультативно-дорадчий орган при Президентові України, розробила План заходів з повоєнного відновлення та розвитку України.

Одне із основних завдань вказаної ради є розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини [1].

Кабінетом Міністрів України затверджено порядки з питань відновлення та розвитку регіонів [2], а також деякі питання розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених Стратегії і плану заходів [3].

Стійкий розвиток регіонів у повоєнний період – це процес, який забезпечує

економічне, соціальне та екологічне зростання територій після завершення правового режиму воєнного стану. Забезпечення стійкого розвитку регіонів у повоєнний період вимагає комплексних підходів до відновлення інфраструктури та систем управління.

Можна виділити ключові принципи стійкого розвитку регіонів:

1) забезпечення економічної ефективності – це забезпечення здатності досягати поставлених цілей шляхом мінімальних витрат. Для досягнення даної мети можуть застосовуватись різні стратегії, такі як оптимізація процесів виробництва, раціоналізація управлінської діяльності, впровадження нових технологій тощо. Важливо правильно розподіляти ресурси та контролювати їх використання;

2) забезпечення соціальної справедливості – це найважливіший аспект створення справедливого суспільства. Це передбачає заохочення рівних прав, можливостей і ставлення до всіх людей, незалежно від їхнього походження чи обставин. Цього можна досягти за допомогою політики та програм, спрямованих на усунення системної нерівності, як-от бідності, дискримінації та відсутності доступу до ресурсів. Мета полягає в тому, щоб створити суспільство, де кожен матиме гідний рівень життя;

3) забезпечення охорони навколишнього природного середовища – має вирішальне значення для добробуту як людей, так і екосистем. Існують різні способи, за допомогою яких ми можемо забезпечити захист навколишнього природного середовища, наприклад, зменшити забруднення, зберегти природні ресурси, запровадити екологічні програми та підвищити обізнаність населення про екологічні проблеми.

Обов'язково потрібно визначити ключові ризики, які можуть виникнути на етапі відновлення України. Також слід запропонувати стратегічні напрями процесу повоєнного відновлення [4].

Проблемні аспекти забезпечення стійкого розвитку регіонів у повоєнний період:

1. Розвиток інфраструктури. У повоєнний період розвиток інфраструктури регіону ускладнюється через руйнування та знищення за час бойових дій. Відбудова інфраструктури, зруйнованої під час війни, є витратним процесом, перешкоджаючи економічному зростанню та розвитку. Фінансова нестабільність у повоєнний період призводить до нестачі коштів на інфраструктурні проекти, що гальмує розвиток регіону. Однак, цю проблему можна вирішити шляхом залучення іноземних інвестицій, впровадження новітніх технологій у будівництві та реконструкції інфраструктури. Такі заходи допоможуть підняти рівень життя населення, поліпшити умови для бізнесу та залучити нові інвестиції у регіон.

2. Погіршення навколишнього природного середовища. Наслідки бойових дій завдають екологічної шкоди, це своєю чергою впливає на здатність регіону до стійкого розвитку. Для боротьби з такою проблемою необхідно вжити ефективних заходів на законодавчому рівні, врегулювати виробництво та споживання, а також інформувати населення щодо важливості охорони навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь.

3. Соціальні заворушення. Повоєнні регіони відчуватимуть соціальну нестабільність, травми та конфлікти, які перешкоджатимуть просуванню до стійкого розвитку. Основні причини включають руйнування та економічні труднощі, які призведуть до зростання рівня безробіття та фінансових проблем населення. Це може також викликати політичну нестабільність та конфлікти між різними суспільними групами.

4. Економічні проблеми. Повоєнні регіони мають ризик поставати перед економічними проблемами, такими як високий рівень безробіття, бідність і брак ресурсів, що ускладнюватиме досягнення стійкого зростання. Для подолання таких проблем можуть бути введені програми реконструкції, інвестиції в нові технології та виробництво, а також створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та галузей економіки.

5. Відновлення довіри до органів влади та відновлення ефективних інститутів управління. Це необхідно для забезпечення довгострокового стійкого розвитку в повоєнних

регіонах. Важливо розв'язувати такі проблеми шляхом скоординованих дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, міжнародних організацій. У післявоєнний період відновлення довіри до органів влади має вирішальне значення для стабільності та прогресу. Прозорість, підзвітність та ефективна комунікація є ключовими елементами відновлення довіри. Реформи для боротьби з корупцією, оптимізація управління та залучення громадськості до прийняття рішень сприятимуть відновлення довіри до органів влади.

Усвідомлення напрямів змін у контексті повоєнного відновлення економіки на регіональному та місцевому рівнях є запорукою вдалого та ефективного відновлення, відбудови всього соціально-економічного механізму України [5].

Динамічність відновлення інфраструктури, економічного потенціалу, якості життя громадян, також регіональна та територіальна збалансованість відновлення з урахуванням пріоритетності найбільш постраждалих регіонів та громад – одні із очікуваних системних результатів Концепції стратегії повоєнного відновлення та розвитку України, яка розроблена Національним інститутом стратегічних досліджень [6].

Для подолання проблемних аспектів й повернення до стійкого розвитку регіонів у повоєнний період доцільно використати наступні напрями:

1) Проведення політичних реформ – важлива частина процесу забезпечення стійкого розвитку регіонів у повоєнний період. Політичні реформи повинні бути спрямовані на сприйняття утворенню стійкої та прозорої політичної системи, забезпечити правову державу та захист прав людини, сприяти економічному зростанню та розвитку бізнесу, а також підвищити довіру громадян до влади. Важливо також враховувати потреби й погляди всіх верств суспільства при проведенні політичних реформ, щоб забезпечити успішність таких реформ.

2) Розвиток ресурсного потенціалу – має вирішальне значення для відбудови та стабільності громад. Це передбачає виявлення та ефективне використання наявних ресурсів, зосереджуючись на економічних, соціальних та екологічних аспектах.

3) Залучення громадськості до процесів прийняття рішень і надання їм повноважень брати на себе відповідальність за реалізацію проектів стійкого розвитку. Залучаючи громадськість до обговорень і прийняття рішень можна гарантувати, що проекти відображатимуть потреби та пріоритети населення. Це може призвести до більш ефективних і стійких результатів.

4) Інвестиції в освіту. Є дуже важливими для розвитку країни. Це сприятиме підвищенню рівня освіти населення, розвитку інтелектуального потенціалу як регіону, так і країни в цілому, підготовці кваліфікованих кадрів для ринку праці. Інвестування в сучасні технології та методи навчання допоможе підвищити якість освіти та підготує молоде покоління до викликів сучасності.

5) Партнерство та співпраця. Є важливими для забезпечення стійкості регіону. Шляхом об'єднання зусиль та ресурсів можна спільно розвивати стратегії протистояння загрозам, розв'язувати проблеми та сприяти мирному співіснуванню. Ключовими аспектами успішної співпраці є взаємодія, довіра та відкритість, а також спільне бажання досягнення спільних цілей.

Дані напрями є необхідними для ефективною роботи та відновлення регіонів у повоєнний період. Відновлення й повоєнний розвиток регіонів можуть відбуватися, лише базуючись на міцному фундаменті безпеки [7]. Оскільки безпека відіграє важливу роль у відновленні й повоєнному розвитку регіонів. Безпека створює умови для економічного зростання, соціальної стабільності та політичної довіри, які є ключовими складовими процесу відновлення після конфлікту. Тільки при наявності достатнього рівня безпеки можна сприяти стійкому розвитку.

Планування відбудови та подальшого розвитку країни дає можливість переосмислити,

перепроєктувати та модернізувати будівлі та системи життєзабезпечення, забезпечити всеохоплюючу трансформацію територіальних громад та регіонів [8].

Заходи з повоєнного відновлення регіонів обов'язково мають носити комплексний характер, базуватися на достовірній інформації та вірогідних прогнозах щодо внутрішніх та зовнішніх загроз і можливостей для відповідних регіонів.

Немає потреби створювати нову нормативну базу з питань відновлення країни, а потрібно розвивати чинну систему планувальних документів, які відповідають кращій європейській практиці нормативного регулювання регіонального розвитку.

Тому що різні регіони та територіальні громади України в наслідок бойових дій мають різні суттєві втрати, а тому потребують різних підходів до планування розвитку чи відновлення. В межах одного регіону можуть бути громади, в яких більшість населених пунктів були зруйновані через бойові дії або розграбовані під час окупації і є громади, які не мають руйнувань і їх оминула окупація.

Заходи з повоєнного відновлення регіонів мають носити комплексний характер, базуватися на достовірній інформації та вірогідних прогнозах щодо внутрішніх та зовнішніх загроз і можливостей для відповідних регіонів. Реалізація програм регіонального розвитку має відбуватися на основі реалізації набору взаємозв'язаних проєктів, які мають достатньо чітку логічну схему, спиратися на аналіз ситуації, чітко виявлення вирішуваної проблеми, а також враховувати потенційні ризики при реалізації цих проєктів.

Враховуючи той факт, що Україна отримала шанс на прискорене здобуття членства в ЄС, тому планування відбудови та регіонального розвитку уже сьогодні потрібно гармонізувати з європейськими правилами, здобувати досвід та формувати довіру зарубіжних партнерів до наших планів та їх реалізації [9]. Цей стратегічний курс потребує глибоких реформ і адаптації до європейських стандартів, що означає не лише відбудову, але й модернізацію економіки, яка здатна ефективно функціонувати в умовах сучасного глобального ринку [10].

Аналіз досвіду формування та реалізації регіональної політики в Європейському Союзі доводить, що регіональна політика ЄС здійснюється на всіх рівнях європейського управління. На кожному рівні є власні інструменти та механізми її реалізації. Наприклад, на наднаціональному рівні регіональна політика ЄС вважається тематично упорядкованою та такою, що приймається на основі централізованих рішень і є комплексом заходів, спрямованих на усунення дисбалансу через правові та фінансові інструменти економічного та соціального розвитку регіонів ЄС з одночасним збереженням економічної та соціальної цілісності.

В базових документах ЄС закладено принцип інтеграції та цілісності. Політика економічного зближення більш розвинених і менш розвинених країн і регіонів ЄС реалізується саме через інтеграційні процеси, які переміщуються з міждержавного рівня на міжрегіональний. Потенціал протистояння «лідерів» та «аутсайдерів» змінюється на потенціал синергії міжрегіональної співпраці, яка у свою чергу формується на основі досягнення ефективності використання відповідних регіональних ресурсів розвитку.

Застосовуючи вказані напрями, регіони зможуть подолати виклики, які постануть перед ними у повоєнний період, і прокласти шлях до більш стійкого та успішного майбутнього. Але післявоєнні виклики можуть значно відрізнятись залежно від конкретного регіону. Також важливо враховувати потреби та інтереси населення, щоб створити належні умови проживання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Запропоновані в даній статті напрями для подолання проблемних аспектів забезпечення стійкого розвитку регіонів у повоєнний період сприятимуть вирішенню економічних, соціальних та екологічних питань, що своєю чергою сприятиме відновленню та стійкому розвитку регіонів України.

Література

1. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни : Указ Президента України від 21.04.2022 р. №266/2022 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>
2. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 р. №731 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text>
3. Деякі питання розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених Стратегії і плану заходів : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2023 р. №817 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/817-2023-%D0%BF#top>
4. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення // URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf>
5. Ємець В.В. Економічний розвиток у повоєнний період в Україні: загальні аспекти. – Інвестиції: практика та досвід. – №7 – 8/2022.
6. Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України // URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf>
7. Рекомендації зі створення регіонального механізму міжвідомчої та між територіальної координації процесів відновлення та розвитку громад і територій // URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-12/recommendations_web_version.pdf
8. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Будівництво, містобудування, модернізація міст та регіонів України». Національна рада з відновлення України від наслідків війни // URL: <https://cdn.prod.website-files.com/625d81ec8313622a.pdf>
9. Пухальська Я.П. Відновлення та регіональний розвиток України після війни з росією. Актуальні проблеми економіки. 2023. №7 (265). С. 88 – 98. // URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=2fPIo8wAAAAJ&hl=>
10. Войтович Л.М., Федик М.В. Стратегія повоєнного відновлення економіки України в умовах євроінтеграції. Економіка та суспільство. 2024. Випуск №65. // URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4493/4432>

References

1. Pytannia Natsionalnoi rady z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny : Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 21.04.2022 r. №266/2022 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>
2. Pro zatverdzhennia poriadkiv z pytan vidnovlennia ta rozvytku rehioniv i terytorialnykh hromad : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18.07.2023 r. №731 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text>
3. Deiaki pytannia rozroblennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku Ukrainy i planu zakhodiv z yii realizatsii ta provedennia monitorynhu realizatsii zaznachenykh Stratehii i planu zakhodiv : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 04.08.2023 r. №817 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/817-2023-%D0%BF#top>
4. Povoienne vidnovlennia Ukrainy. Novi rynky ta tsyfrovi rishennia // URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf>
5. Yemets V.V. Ekonomichnyi rozvytok u povoiennyi period v Ukraini: zahalni aspekty. – Investytsii: praktyka ta dosvid. – №7 – 8/2022.
6. Kontseptsiiia stratehii povoiennoho vidnovlennia ta rozvytku Ukrainy // URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-05/stratvidnovlennya-koncept-v2.pdf>
7. Rekomendatsii zi stvorennya rehionalnoho mekhanizmu mizhvidomchoi ta mizh terytorialnoi koordynatsii protsesiv vidnovlennia ta rozvytku hromad i terytorii // URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-12/recommendations_web_version.pdf
8. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy. Materialy robochoi hrupy «Budivnytstvo,

mistobuduvannia, modernizatsiia mist ta rehioniv Ukrainy». Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny // URL: <https://cdn.prod.website-files.com/625d81ec8313622a.pdf>

9. Pukhalska Ya.P. Vidnovlennia ta rehionalnyi rozvytok Ukrainy pislia viiny z rosiieiu. Aktualni problemy ekonomiky. 2023. №7 (265). S. 88 – 98. // URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=2fPIo8wAAAAJ&hl=>

10. Voitovych L.M., Fedyk M.V. Stratehiiia povoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy v umovakh yevrointehratsii. Ekonomika ta suspilstvo. 2024. Vypusk №65. // URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4493/4432>